

Mimarlığın İhmal edilen Sosyal ve Toplumsal Yönü

*Hamdi Ergül

*Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü,
İstanbul Medipol Üniversitesi, Türkiye

Özet

Birçok tanıma rağmen mimari; *“hayatın bütün alanlarını kapsayan bir hazinedir”*. Günümüz gençleri mimarlık mesleğini; toplumda prestijli bir meslek olduğundan ve ekonomik açıdan refahı yüksek bir iş olarak gördüklerinden dolayı tercih etmekte. Gençlerimizi; dünyevileşmenin etkilerinden koruyacak, üniversite seviyesinde, mimar ve mühendislerin yetişmesinde çağı anlayan, dünya kaynaklarına duyarlı, gelecek nesillerin haklarına adaletli yaklaşan bireyler olmasına önem vermeliyiz. Mimarının güç gösterme yarışına dönüştüğü çağımızda; mimarın tasarımlarında aldatıcı, insanı ezen, kullanıcıya geçici de olsa güç ve kibir katan tasarımlar önermek; meslek etiği, insanı ve toplumu tanıma - tanımlama eksikliğindedir.

Modern mimari, fiziksel çevreyi oluştururken sosyal çevreyi ihmal etmiştir. Bireyselleşen mimar da tasarımlarında ilk olmayı, alkış almayı hedefleyerek dikkat çekici olana yönelmiştir. Yapılacak binalarda daire sayısını çoğaltmak ve iş takibinde bulunmak, günümüzün mimarlık mesleği için kısır döngü haline geldi. Mimarlığın, bina yapımının ötesinde *“kültürel medeniyet taşıyıcısı”* olarak tanımlanması gerekir. Oleg Grabar; *“İslam'ın ilk üç asrı boyunca bir şehir övüleceği vakit binalar ve meydanlar değil şehrin yetiştirdiği alimler, Salihler, zahitler anlatılmış”*. Yani eşya değil insanın üstün tutulan.

Toplumun erozyona uğramış değer yargılarını düzeltmek için *“insan merkezli”* tasarımlarda; komşuluk, misafirperverlik, yardımlaşma gibi duyguların hayata geçirileceği ortamları araştırmalıdır. Bu zamanın ruhu böyle olmasa da; yetişen mimarlar her defasında fitri olanı araştırarak mimarlığın sadece teknik bir meslek olmadığını, toplumsal ve sosyal konularda da araştıran, çözüm için fikir ve proje geliştiren meslek olduğunun farkında olmalıdır.

Toplumda huzur ve barışın tesisi biraz da meskenin huzuru ve komşuluk ilişkilerinde aranmalıdır. Buradaki dönüşümde mimarın katkısı da olacaksa, yetişecek mimar; misyonunun farkında olan, insana tepeden bakmayan, toplumun ihtiyaçlarını araştıran, değer yargılarına riayet eden olmalıdır. Mimari insanları oturduğu eve, siteye veya mahalleye göre kategorilere ayırmayan yapıda olmalı. Tevazuyla tasarlanmış, insana özgü temel ilkeleri, insan gereksinimlerine göre, mahremiyet ve kul hakkına saygı gösteren binaların bulunduğu bir mahallede yaşayan insanlar, bu değerleri hayata kolaylıkla geçireceklerdir. Umarım insanlığın *“şatafatı”* terk edeceği; insanın eşya yerine, eşyanın da insan yerine konmadığı bir dünyanın idraki ve inşası için geç kalmayız.

Anahtar Kelimeler: Mimari, Sosyal, İnsan, Toplumsal

The Disregarded Social and Societal Aspects of Architecture

*Hamdi Ergül

*Faculty Fine Arts Design And Architecture, Interior Architecture and Environmental Design Department, İstanbul Medipol University, Turkey

Abstract

Although it has been defined in many ways, architecture is "a treasure that encompasses all areas of life." Nowadays, young people choose to be architects because society considers it a prestigious profession, and they see it as a job where they can prosper economically. While training new generations of engineers and architects at the university, we should protect them from the effects of profanation, ensure that they understand this age, are sensitive to the world's finite resources and can approach the rights of future generations fairly. During this age, architecture has become a contest of strength. Architectural designs are deceitful and oppressive. They give strength and arrogance to the user even if only temporarily. All this stems from the failure to follow professional ethics and to know people and society adequately.

Modern architecture neglected the social environment while forming the physical environment. Individualistic architects aimed to create the best, most appreciated designs. Therefore, they were inclined towards what is attractive. Increasing the number of flats in designs and doing paperwork after they have been built, has become a vicious cycle for the profession of architecture today. Architecture must be defined as more than merely making buildings, but rather as a "conveyer of culture and civilization." Oleg Grabar said, "During the first three centuries of Islam, when a city was going to be praised, the scholars, intellectuals and devotees would be praised rather than buildings and squares." Thus, people were valued above objects.

In order to reform the eroded value judgments of the society, anthropocentric designs must create settings where neighborliness, hospitality, solidarity and other social feelings and values can be materialized. Even if this is not spirit of our age, trained architects should research the specificity of the time and be aware that architecture is not only a technical professional, but also a profession that investigates societal and social problems and develops ideas and projects to solve them.

Peace and tranquility in society should also be sought in the tranquility of the home and in neighborly relations. If architecture can contribute to the transformation here, architects in training should be aware of this mission, should not look down on people, but investigate society's needs and abide by its value judgments. Architecture should be structured so that it does not categorize people based on the house, estate or neighborhood where they live. People living in a neighborhood designed modestly in accordance with the basic principles specific to human beings and people's needs, made up of buildings that respect their privacy and their rightful shares, will find it easier to materialize these values in their lives. I hope that we are not too late to understand and build a world where people abandon ostentation, where people are not seen as objects and objects are not valued over people.

Keywords: Architecture, Social, Human, Societal

1. Giriş

Biz insanlar dünyada şehir inşa eden tek canlı türüüz. Sosyal böceklerin kovanları, nasıl geliştikleri, ne yaptıkları ve potansiyellerinin neler olduğu gibi sorular bakımından büyük farklılıklar gösterir. Şehirler de bir bakıma doğa ekosistemleridir - bizim için. Şehirlerden vazgeçmemiz mümkün değildir. Toplumların sönmekle çürümek yerine geliştiği ve zenginleştiği yerlerde, gelişen ve işleyen şehirler sürecin merkezindedir; tüm bunların, hatta daha fazlasının ağırlığını taşımıştır. Aynı şey hala geçerlidir, çürüyen şehirler, gerileyen ekonomiler ve büyüyen sosyal dertler hep beraber gezerler. Bu bileşim tesadüf eseri değildir [1].

Mekan, insanla anlam kazanır ve tamamlanır. Ancak bugünün mimari tasarımları, insan faktörünü tamamen devre dışı bırakmıştır. Mekanın olmazsa olmazları vardır. Bunlar; ekolojik olmasıdır, topoğrafyaya uyması. Alanda sonradan monte edilmiş gibi değil, neredeyse parçası olacak kadar uyum sağlamaya çalışmalıdır. Çevresindeki diğer insanları da önemsemeli ve diğer insanların güneşini, rüzgarını gözetmelidir. Bulduğu coğrafyanın iklim şartlarına en uygun ve bulunulan bölgedeki yapım malzemeleri kullanılmalıdır. Yine bulunulan bölgedeki iklim şartlarına uygun olarak çatı ve pencere detayları çözümlenmelidir. Mekan tasarımı yaparken dikkat edilmesi gereken bir diğer faktör; sürdürülebilir olması olmalıdır. Kullanılan yapı malzemesi mümkün olduğunca doğal ve en az zararlı olmalıdır. Belki de mimarinin en önemli unsuru, insani olmasıdır. İnsanın kültürünü, yaşam şeklini, alışkanlıklarını, iç dünyasını yansıtmalıdır. Ancak günümüz tasarımları, bu unsurlardan oldukça uzaktır. Arkeolojik kazılar sonucu gün ışığına çıkan şehirlere bakarak; insanların yaşam tarzları, kültürleri, sosyal yaşantıları anlaşılabiliriyordu. Yıllar sonra gelecek kuşaklar bizim kalıntılara bakarak hangi unsuru anlayabilecekler acaba. Hissizleşen soğuk duvarlardan başka, insanı yansıtan, yaşanmışlığı yansıtan hiçbir unsur kalmamıştır.

Harvey' e göre; mekan, insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuta sahiptir. Dolayısıyla mekânsal biçimleri, cansız nesnelere olarak değil, toplumsal süreçler ile bütünleşmiş olarak görmek gerekmektedir. Nitekim yazar, toplumsal mekanın zamana göre değişebilirliğini de ortaya koyarak, mekanın sadece bireyden bireye ve gruptan gruba değil, zaman göre de değiştiğini vurgulamaktadır [2]. Konutlarda geri dönüşüm kapsamında atıkların metal, cam, kağıt, plastik vs. gibi ayrılıp toplanması teşvik edilmekte ve önemsenmektedir. Ancak bunu yaparken günümüz şehir ortamında doğal kaynakları tutumlu kullanan ve ekolojik dengeyi gözetten bir yaşam tarzı sürdürmemekteyiz.

Geleneksel mimaride gerek Safranbolu evleri olsun, gerek diğer yerleşim yerlerindeki yaşam mekanları tasarımlarında tasarrufu dikkate alarak, evlerin pencereleri, rastgele değil, ışıktan ve manzaradan azami yararlanacak şekilde yerleştirmişlerdir. Günümüz mimarisi yerleşim alanlarında güneş ve manzarayı insanların doğuştan sahip oldukları haklar değilmiş gibi pazarlamaktalar. Örneğin satış ve rant elde etme fırsatı olarak satılacak mekan; kuzeyde ve

*Corresponding author: Address: Faculty Fine Arts Design And Architecture, Interior Architecture and Environmental Design Department, İstanbul Medipol University, Turkey. E-mail adres: hamdiergul@hotmail.com, Telefon: + 90 (216) 681 53 11

manzarası olmayan mekanlar, güneyde manzarası olan mekana göre daha düşük fiyatlara satılmaktadır. Yani manzara ve güneş doğal hak iken, satış ve rant aracı haline gelmiştir.

2. Küreselleşme ve Mimari

Modern mimari; endüstri devrimi ile köyden kentlere göçün hızlandığı ve şehirde barınma sorunlarına hızlı çözüm için daha yalın ve sade mimari tasarımlar önermek için çıkmıştır. Modern mimari günümüzde post modern mimariye evrilmesiyle tüketimi hızlandıran büyük sistemlere dönüşmüştür. Post modern mimari ile hayatımıza ruhsuz, cansız, zarafet, estetik anlayışı olmayan; insanı merkezden çıkararak, sömüren, yalnızlaştıran tek tipliliğe dönüşerek hızla devam etmektedir.

Küreselleşmeden hemen her şey olumlu ya da olumsuz etkilenmiştir. Fizik, Kimya, Tıp gibi bilim dalları hiç kuşkusuz küreselleşmeden olumlu etkilenmişlerdir. Küreselleşmeyi savunanlar örnek olarak hep bu bilim dallarını gösterirler. Hep tıptaki, kimyadaki, finanstaki gelişmelerden bahsederler. Ancak madalyonun bir de öteki yüzü vardır. O da sosyal boyuttur. Maalesef sosyal boyut için aynı şeyi söylemek mümkün değildir [3]. Mimari bu çerçevede değerlendirildiğinde, küreselleşmeden en çok etkilenen sanat dallarından biri olmuştur. Kentlerin ve mekanların oluşmasını tasarlayan mimarlar, değişen sosyal çevrenin ihtiyaçlarını görmezden gelerek sadece büyük dev binalar tasarlamışlardır.

3. Mimari ve Toplum

Şehir eleştirmeni ve filozof Henry Lefebvre için mekan; hem toplumsal bir ürün hem de toplumsal hayatın kendisiyle üretildiği ve yeniden oluşturulduğu bir vasıta [4]. Mimarın bir şeyler anlatması gerektiğini söyleyen John Ruskin, bu düşüncesiyle bize binaların yalnızca göze hitap eden basit nesnelere olmadığını hatırlatıyor. Aslında tüm binalar analiz edebileceğimiz, değerlendirip yorumlayabileceğimiz bir takım kavramları içinde barındırır. Binalar konuşur, birbirinden rahatlıkla ayırt edebileceğimiz konular, kavramlar üzerine konuşur üstelik. Binalar demokrasiyi ya da aristokrasiyi anlatır; açık yüreklilikten ya da kibirden, dostluktan ya da saldırganlıktan söz eder, geleceğe duyulan sempatiyi ya da geçmişe duyulan özlemi dile getirir.

Yapılan ilginç bir araştırmaya göre insanımız için genelde, mahallenin niteliği ve komşular öncelikli tercih sebebidir. Bunu, evin konumu, aldığı belediye hizmetleri gibi özellikler ve çevredeki yeşillik türünden doğal özellikler izlemektedir. Evin mimari özellikleri ise daha alt sıralarda önemsenmektedir. İsveçlilere ve İngilizlere kıyasla Türklerin komşu/insan faktörüne daha fazla önem verdiği görülmüştür [5]. Benzeri durum Avrupa'daki Türkler için de geçerli; Bu sonuç, insanımız için komşuluk ilişkilerinin evin fiziksel özelliklerine oranla daha önemli olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, adeta, “Ev alma komşu al” deyişini doğrular niteliktedir. Burada birkaç örneği verilen kullanıcı tercihlerinin, tasarımcıların tasarım tercihlerine yüzde yüz olmasa da bir ölçüde yansıdığı bir gerçektir [6].

3.1. Mimari ve insan

Mimarlık, insan mutluluğunu hedeflerken insanın yaşayacağı fiziksel çevrenin sosyal çevre ile ilişkisini kurma sanatıdır. Mimarlık nesne özne ilişkisinden hareketle eşyanın, insanın ihtiyaçlarını giderme aracıdır. Bu nedenle mimarlık olanı değil de olması gerekene kafa yormaktır. İnsanın eşya ve mekanla olan ilişkisini araştırırken geçmiş ile geleceği birbirine taşıyan köprü görevi vardır. Mimarlık; sosyolojik amaçları olan kültürler arası miras taşıyan özelliği ile pragmatik bir yöne sahiptir.

Mimarlığın görevi insan için yaşanabilir yapıları çevreler yaratmak olduğuna göre, sosyal bir varlık olarak insanın yaşadığı çevre ile etkileşiminin, insan-çevre davranış ilişkisi içinde incelenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Çevre-birey etkileşiminde, fiziksel çevre ve sosyal çevre birlikte etkin bir rol oynamaktadır. Kişiler bu etkileşim içinde tanımlı rollerine uygun olarak davranışlarda bulunurlar. Sosyal bir varlık olarak bireyin çevresi ile etkileşimini yönlendirip biçimlendiren aynı zamanda mimarlık disiplini içinde, mekan tasarımında büyük önem taşıyan kişisel mekan-kişiler arası uzaklık, mahremiyet ve egemenlik alanı gibi bazı kavramlar insan-çevre ilişkisi bağlamında incelenmesi gereken konulardır [7].

Güzel bir eve duyduğumuz özlemin temelinde kendi değerimizi başkalarına gösterme, başkalarından övgüler alma arzusunun yattığını fark edip bundan utanç ve suçluluk duyabiliriz zaman zaman. Fakat gerçek bir egomanyak sırf övgü almak için bina inşa etmeye kalkar. Temelde mimari bir yapı ortaya koyma arzusu, iletişim kurma ve hatırlama arzusu ile kendimizi dünyaya sözcükler dışında bir araç kullanarak, nesnelere, renklerin, tuğlaların dilini kullanarak anlatma arzusu ile ilişkilidir. Başkaları nasıl biri olduğumuzu anlatsın, süreç içinde biz de kim olduğumuzu hatırlayalım diye bina inşa ederiz [8].

3.1. Mimari ve Sosyal Sorumluluk

Sosyal sorumluluk, kişinin başka insanlara karşı sorumluluğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Başkalarının iyiliği, refahı, iyi oluşuyla ilgili olma, başkalarına yardım etmeyi içeren içsel görev duygusu, sivil katılım ve başkalarına yönelik sorumlu tutumları içermektedir. Yine sosyal sorumluluk, paylaşım, işbirliği, başkalarına yardım etmek ve sosyal yeterlilikler olarak ele alınmaktadır [9].

Mekân ise toplumsal bir insandır [3]. Sosyal sorumluluk toplu yaşamda bireylerin etkinlikleri nedeniyle çevrelerinde yarattıkları olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirip, olumsuz etkilere karşı önlem almaları olarak da tanımlanabilir [10]. Sosyal sorumluluğu, bir kişi veya sosyal bir varlık tarafından ne olduğu tanımlanabilen ve o tanıma uygun olarak ortaya konulan bir davranış biçimi olarak ele alınmaktadır.

Sorumluluk, bireysel yönü olduğu kadar, bireyin içinde bulunduğu sistemi de etkileyen toplumsal bir davranış biçimi olarak kabul edilebilir. Sosyal sorumluluğun mimari karşılığı, barınma ve dinlenme mekânlarının yaşamı yenileyici ve değiştirici bir yol izlemesi gerekmektedir. Özellikle, mimarlık, şehircilik, mühendislik, çevrebilim gibi dalların yeni yerleşim yerleri tasarlarlarken barınma için insanın mesken ihtiyacını giderecek en ekonomik ve sosyal anlamda insanı tanıyan ihtiyaçlarını ve sosyal yaşantısını göz önünde bulundurmalıdır.

Mimari ve mimarlık mesleğinde; toplumu tanıyan projeler ile birlikte topluma faydalı, bireyin ihtiyaçlarını merkeze alan mesele insana yardımcı olmak ve insan ihtiyaçlarını çözmekse buna hizmet etmeyi özümseyen sosyal farkındalığı yüksek mimarların olması gerekir. Toplumda barışın ve huzurun tesisi; ihtiyaçların insana yakışacak şekilde çözümlenerek giderilmesini ilke edinmiş bireylerin yetişmesi ile doğru orantılıdır.

Gelecek nesillere bırakılacak kültürel ve mimari miras da sosyal sorumluluğun ilgi alanına girer. Dünya kaynaklarının hızla tükendiği, çevrenin her geçen gün alabildiğine kirlendiği bir miras bırakmak ne kadar insani, bunu da unutmamak gerekir.

4. Modern ve Postmodern Mimarinin Gelişimi

Endüstri devrimi, “teknolojinin, endüstriyel üretimin ve ulaşım olanaklarının gelişmesi ile birlikte birçok alanda yaşanan köklü değişim” olarak tanımlanmaktadır. Endüstri devrimi, birçok konuda (teknoloji, üretim, kültür, ekonomi, toplumun sosyal yapısı, sanat ve mimarlık) önemli değişimlere ve yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

1765 yılında James Watt tarafından bulunan buharlı makinelerin kullanımı, endüstrileşme sürecini başlatır. 1830’ dan sonra yoğunlaşan demiryolları geçtikleri yerleri yeni endüstri bölgelerine dönüştürürler. Endüstriyel eylemlerin belirli yerlerde toplanması sonucu hızla gelişen yeni kentler kurulur. Bunun sonucunda bu kentlere doğru yoğun bir nüfus akımı yaşanır. Diğer yandan, tarımda makinelerin kullanılması, verimin artması ve bu alanda giderek daha az iş gücüne gereksinim duyulması, kırsal alanda kentlere doğru yaşanan hızlı ve yoğun göçün bir diğer nedeni olur [11].

Kırsal alandan kentsel alana doğru yönelen yoğun nüfus akımı, buna hazırlıksız olan kentlerin düzensiz ve olumsuz bir şekilde gelişmesine yol açar. Kentlerde oluşan kötü yaşam koşullarına karşı bazı çalışmalar yapılması gerekliliği şehir planlama olgusunun önemini şarttırır; 1830-1850 yılları arasında “modern şehircilik” doğar [9]. Kent genelinin olumsuz görünümünün yanında fabrikalarda çalışan işçilerin barındığı sağlıksız konutlar da eleştiri konusu olurlar. Fabrika, demiryolu ve bakımsız kentler, endüstri kentinin üç temel unsuru haline gelir. Kentlerdeki olumsuzlukları gidermeye yönelik olarak 19. yüzyılın sonlarında Ebenezer Howard’ ın *Bahçe Şehir*, 20. yüzyılın başlarında da Tony Garnier’ nin *Endüstri Kenti* yaklaşımları ortaya çıkar [12]. Hızla artan kentsel nüfusun barınma sorunu, apartman tipinde işçi konutları inşa ederek çözülmeye çalışılır [13]; bu yapılar ilk toplu konutların da öncüsüdür.

Görüldüğü gibi, 19. yüzyılda endüstri devrimi ile başlayan gelişmeler, mimarlık dünyasında önemli bir eşik noktası oluşturmuş, mimarlık düşüncesinde tarihsel, yerel ve kültürel referanslardan arınmış, çağın gereklilik ve koşullarına uygun rasyonel bir tutumun yerleşmesini sağlamıştır. Ancak, ilk dönemlerinde tarihsel üslupların egemenliğinden arınmayı hedefleyen Modern Mimarlık, zamanla kendisi bir üslup olmaya başladığı gerekçesiyle sorgulanmaya başlanır. Daha sonraki yıllarda modern mimarlığa yöneltilen eleştiriler, 1960' lı yıllarda yeni bir mimari yaklaşımın, yeniden geçmişin mimari üsluplarına ve biçimsel repertuarına dönmeyi amaçlayan Postmodern Mimarlığın ortaya çıkmasına ortam hazırlayacaktır [14].

Modern mimarinin gelişi endüstri devrimi ile güçlenip tün dünyada küreselleşme etkisi ile post modern mimariye dönüşerek etkisini sürdürmektedir. Faydalı birçok yönüne rağmen; kapitalist sistemimin yerleşmesine yardımcı olan serbest piyasa ekonomileri modern ve postmodern mimarinin gelişmesine ve büyümesine de yardımcı olmuştur. Mimarının usul ve üslubu modern veya postmodern gelişimi olsa bile, bu süreçte yapılan araştırmalardan da görünen insan merkezli mimariler olmadan toplumsal refah sağlanamaz. Toplumların sürdürebilir sosyal yaşamları, komşuluk ilişkileri ile çözülür. Eski mahalle tipi barınma ve konut modellerinin önemi gün geçtikçe daha da anlaşılmaktadır.

5. İnsan ve Toplum Merkezli Mimariden, İmaj ve Eşya Merkezli Mimariye

Şehirleşmenin yaygınlaşması sorunları da beraberinde getirmiştir. İşsizlik oranlarındaki artış, insanların yaşamını sürdürdüğü mekanlara göre sınıflandırılması, sosyal ilişkilerin zayıflaması, insanın yalnızlaşması, mahremiyetin yok olması, bu sorunlardan sadece birkaçını oluşturmaktadır. Eski Türk mimarisinde mahremiyete çok önem verilmiştir. Mahremiyete engel olmamak için mimari önlemler almak gerekiyordu. Ancak, bazen engellenemeyen durumlarda çözümler de son derece ilginç ve bir o kadar da ibret vericidir.

Evlere yüksekte bakma veya buna maruz kalmanın genel bir sebebi civardaki minareler ve onlara çıkan müezzinlerdi. Genellikle duvardaki evlerden daha yüksek pozisyonda olan bu minareler kaçınılmaz olarak açık avluları ve onların iç kısımlarını görüyordu, öyle ki müezzinler manzaradan haberdar oluyorlardı. Aşağıdaki yaşanan olay insan merkezli mimariye örnektir; *İbn Rüşd (el-Cedd)'e bir caminin minaresi hakkında sordular, minarenin etrafındaki evlerde yaşayan insanlar bu minareden göründüklerinden şikâyetçiydiler. Davacı sordu: "Bu konuda bir öğreti var mıdır? Bizim dindar liderlerimiz evinde bir ağacı olan bir adamın meyve toplamak için ağaca tırmanmasına müsaade ettiler, hâlbuki daha önce bir minareye tırmanma konusunda hızla ihtar etmişlerdi ki bu onun namaza davet etmede kullanımına son veren bir durumdu. Onların görüşleri dindar ve zarar vermek amacı gütmeyen insanlar tarafından büyük ölçüde dikkate alınmadı." İbn Rüşd şöyle cevap verdi: Sorunuzu kendimi vererek dikkatle inceledim ve şu sonuca vardım ki caminin minaresi bir adamın evindeki ağaç gibi değildir. Meyve toplamak için*

ağaca çıkmak nadiren olan bir olaydır: namaza davet etmek için minareye çıkmak ise her gün tekrar tekrar olur. Eğer müezzin evlere sadece belli yönlerden bakıyorsa, o halde minarenin sorun yaratan bu kısmına gitmesi o kısım ve diğer kısım arasına bir bariyer inşa ederek engellenmelidir [15].

Minarelerden evlere bakmanın problemlere yol açtığı yer sadece Kurtuba değildi; Fes de bunun zorluklarını yaşadı. Örneğin 956 yılında, el-Karaviyyîn camisinin minaresi çok yüksek olduğu ve evlerin (içini) gördüğü için yıkılıp tekrar inşa edilmek zorunda kaldı. Son olarak, Fes'te evlere yüksekten bakmayla ilgili problem o kadar yaygın bir problem ki piyasa denetleyicisi Halid b. Abdullah minareleri ev seviyesinden aşağı düşürmek zorunda kalmıştır [16].

Geleneksel mimari; fiziksel çevreye uyum sağlamanın yanı sıra, sosyal çevreye de saygılıdır. Yöredeki malzemelerin kullanılması, iklim koşullarının dikkate alınması Türk evine özgü değildir, dünyanın her yerinde, bu tür önlemlerle fiziksel çevreye uyum sağlandığını görebiliriz. Ancak fiziksel çevrenin yanı sıra sosyal çevreye uyum çabası, komşuların kollanması, galiba her zaman ve her kültürde ortaya çıkmayan, en azından günümüzde her zaman ortaya çıkmayan, geleneksel mimarinin özelliklerinden biridir.

Bazı evlerin ön cepheleri düzdür, ancak pek çoğunun dümdüz değildir. Bir cephedeki pencerelerin hepsi aynı yöne bakmaz, duvarlar ve pencereler kırık açılarla yerleştirilmiştir. Bu tercihin bir nedeni, ışıktan ve manzaradan alabildiğine yararlanmak, bir diğeri ise komşuların manzarasını kapatmama gayretidir. Duvarların farklı açılarla yapılmasının bir başka muhtemel nedeni ise, pencereyi komşunun penceresinin tam karşısına getirmemek, onu gözetler konumda olmamaktır. Evlerin pencereleri, birbirilerinin içlerine bakmaz, birbirleriyle göz göze gelmez, daha çok sokağı derinlemesine görürdü.

Yine bazı evlerde, sokaktan geçenlerin yağmurda ıslanmaması için çatılar gereğinden fazla uzatılır, sokağı daraltmamak için, evin arsasından fedakarlık edilip zemin katın duvarı biraz içeri yapılırdı. Yine kimi evlerin duvarlar köşeleri- yoldan geçenlerin çarpmaması için, doksan derece değil, sivriliği giderilmiş bir şekilde inşa edilirdi. Bu evler adeta önlerinden geçenlere adeta yol verirdi.

Biraz göstermeci ve reklamcı bir anlayışla, kaldırmalara taşan inşaatların koruma panoları üzerine, “Çevremize verdiğimiz rahatsızlıktan ötürü özür dileriz,” yazılıyor. Bu tavrı, geleneksel ev ve sokak kültürümüzde göremezsiniz. Geleneksel etkileşim tarzı içinde yoldan geçenlerden özür dilenmezdi, çünkü yukarıda da belirtildiği üzere özür dilemeyi gerektirecek durum yaratılmamaya çalışılırdı; evler, çatılarıyla, köşeleriyle, usul adap gözetken pencereleriyle çevreye zaten yeteri kadar nezaket gösterirdi. Söz konusu bu nezaket, sözsüz iletişim yoluyla, işi reklama dökmeden sessizce gerçekleştirilirdi. Bu kibar tavrın bir benzerine sokaklardaki sadaka köşelerinde de rastladınız. Bazı sokaklarda duvar arkasına sadaka taşları yerleştirilirdi. Bu taşların üzerinde sürekli para bulunur, duvar arkasına geçen kişilerin para mı aldıkları anlaşılmazdı; böylece sadaka, reklamcı olmayan bir tavırla verilmiş olurdu. “Günümüzde kameralar eşliğinde fakir bir ailenin evine gidip, evi eşyalarla” donatan, sözde iyi kalpli tanınmış kişiler var. Evi donatılanların, gözyaşları içinde, "Allah sizden razı olsun," diyerek ele ayağa kapanmaları, geleneksel kültürümüzü uymamaktadır. Sadakanın, nezaketin reklamcı/gösterişçi

tavırla sergilenmesine, eskinin sokaklarında, evlerinde rastlanmazdı. Türk evi sokağı, komşuyu, fakiri fukarayı ezmeyen, sosyal çevreye uyumlu bir yapıydı, sözsüz nezaket sergilerdi. Türk evinin yerini kişiliksiz, fabrikasyon planlardan üretilmiş evler, apartmanlar aldıkça, bu yeni mimariye uygun görgüsüz ve gösterişçi davranışlar çıktı ortaya. Sadece Türk evi olumsuzu doğru ters yönde evrimleşmedi; nezaket de görgülüden görgüsüz/gösterişçiye doğru değişim gösterdi [6].

Mekan ve mekanı tasarlayan mimar özünden uzaklaşmıştır. Mimari, tüketim ve küreselleşmeyi desteklemekle birlikte mevcut sistemin bir parçası olmuştur. İdeal olanı sorgulama, yeni usul ve üslup geliştirmede kayıtsızdır. Bu durumu sorgulamalı, sorgulama metodu ise insanı tanıma ve tanımlama üzerine mimaride sosyal projeler üretmek olmalıdır.

6. Sonuç

Türkiye’de kent nüfusunun 1980 ile 2000 yılları arasında 20 milyondan 44 milyona, 1980 yılında yüzde 45 olan kent nüfusunun 2000 yılında yüzde 65’e, 2007 yılında ise yüzde 70,5’e ulaştığını belirtiyor [17]. Kentleşmenin insan sağlığını etkilediğini ifade eden Oral, “Dünya Sağlık Örgütü’ne göre sağlık yalnızca hastalık ya da zayıflığın olmaması değil, fiziksel, ruhsal ve toplumsal olarak tam bir iyilik halidir. Kentleşme sonucu oluşan aşırı kalabalık, işsizlik, suç, çevre kirliliği, yabancılaşma, ailelerin parçalanması, çocukların çalışmak zorunda kalması, gelecek belirsizliği ve trafik ruh sağlığını bozmaktadır” demektedir.

Kentleşme doğal beslenmeden endüstriyel beslenmeye gidişin adıdır. Kentlerin süslü yaşantısı ve tüketim kültürüne özenen kitleler doğal ve organik olanı bırakıp endüstriyel ve organik olmayanı tüketmeye gelerek nesilleri büyük tehlikeler beklemektedir.

Endüstri devrimi ile başlayıp, küreselleşmenin etkisi insan için barınma ve mekân oluşturan mimari artık kapitalist sistemde insan yerine ekonomi ve parayı hedef alan sistemlere dönüşerek insan fitratına ve gereksinimlerine hizmet eden yapılardan uzaklaşmışlardır. Eşya yüzyıllar boyunca insanın ihtiyaçları için geliştirilirken, insan küreselleşen dünyada kendini ezik baskın ve eşyaya hizmet eden hakir duruma dönüşmüştür.

Küreselleşme, sanayi devrimi ve tüketimin gölgesinde kalan mimari; insanlık adına yeni söylemler geliştirmelidir. İçinde yaşadığımız yüzyılda en yüksek gökdeleni yapmak, en gösterişli tasarımlara imza atmak, en ihtişamlı ve görkemli binalar yapmak, daha önce hiç kimsenin yapmayı düşünemediği hatta cesaret edemediği kentler planlamak mimaride başarı olarak adlandırılmaktadır. Gelecekte, doğayla en fazla irtibatlı, Dünya’ya nefes aldırın, insanı da önemseyen, sakinleri için huzur sağlayacak, yaşanabilecek bir ortam tasarlamak, mimarinin ana unsurunu oluşturacaktır.

Kaynakça:

[1] Jacobs J. Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı. Metis Yayınları. İstanbul, 2011, s.18.

[2] Harvey D. Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yayınları. İstanbul, 2003, s. 40.

- [3] Şenkal A, Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika. 3 baskı. İstanbul: Alfa; 2011, s. 8
- [4] Lefebvre H. The Production of Space. Translated by Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell, 1991.
- [5] İmamoğlu EO. Psikolojik Açıdan İnsan-Çevre ilişkileri, Keleş R, çeviren. İnsan Çevre Toplum, Ankara: İmge kitabevi; 1997, s. 102-108.
- [6] Dökmen Ü, Dökmen S. İnsanın Korunakları 2 Mimari. İstanbul: Remzi kitabevi; 2011, s.21-47.
- [7] Uzunoglu SS, Özer H. Mimarlık Eğitiminde Mimari Psikoloji Formasyonunun Geliştirilmesi İçin Bir Model. 2014;9(2):143-165
- [8] Botton AD. Mutluluğun Mimarisi. Altuğ BT, çeviren. İstanbul: Sel Yayıncılık; 2010, s.139.
- [9] Scales PC., Blyth, DA., Berkas, TH. ve Kielsmeier JC. “The Effects of Service-Learning on Middle School Students Social Responsibility and Academic Success. [Electronic Version]. Journal of Early Adolescence, 2000;20(3): 332-358.
- [10] Yazici S. 1976 Sınırlı Sorumluluk ve 1992 Petrol Kirliliği Sözleşmelerinin Tatbikatına Dair Yasal Düzenleme Taslağı ve Gerekçesi. Bilgi Toplumunda Hukuk - Ünal Tekinalp’e Armağan, İstanbul: 2003;Cilt. 1, s. 849–905.
- [11] Benevolo L. History of Modern Architecture I: Industrial Revolution, MIT Press, Cambridge, 1971.
- [12] Giedion S. Space, Time and Architecture, 5th ed., Harvard University Press, Cambridge, 1967.
- [13] Karaören M., Bilgin, İ. 19. Yüzyıl Sonrası Toplu Konut Problematikleri. Çağdaş Konut ve Çevre Arayışları Sempozyumu, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Konut Araştırma Merkezi’nce hazırlanan sempozyumun “Konut Çevreleri Tasarımında Dünya Deneyimi” oturumunda sunulan tebliğ, Ankara, Ekim 1988.
- [14] Birol G. Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. Megaron, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, Ekim 2006, s. 3-16.
- [15] El-Vaşarisi, el-Miyar el-mucrib, 9:22
- [16] EI-Burzuli, Cami masa’il el-ahkam bi-ma nazala min el-kadaya bi-el-muftm ve el-hukkam (Tunus: Bibliotheque Nationale de Tunis, MS no. 4851), “La me dans la ville”, 274 s. 2.
- [17] Oral T. Kent Yaşamında Ruh Sağlığımız. Kentlerde Yaşam Paneli. 2011.